

ІСТОРІЯ ПОДІЛЛЯ

УДК 94 (477. 43/44-22) «192»: 323.282
DOI 10.31652/2411-2143-2019-27-61-67

Олена Стадник

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
кандидат історичних наук, доцент (Україна)

Карально-репресивні методи боротьби радянського режиму проти селянського руху на Поділлі в початковий період непу.

Анотація. У статті на основі джерел та літератури аналізується боротьба більшовицької влади з повстанським селянським рухом на Поділлі на початку 20-х рр. ХХ ст. та розкриваються силові, карально-репресивні методи цієї боротьби – введення воєнного стану, арешти, ув'язнення, розстріли, конфіскації, заслання. Доведено, що саме таку методику, застосовану радянським режимом, слід вважати головною в організації придушення «політичного бандитизму» на Поділлі.

Ключові слова: влада, селянство, Поділля, «політичний бандитизм», репресії, опір.

Після тривалого періоду бездержавності в Україні відбуваються складні процеси державотворення. Оскільки проблеми сучасного державотворчого процесу сягають своїм корінням у тоталітарне минуле, це вимагає особливої актуальності вивчення феномена становлення комуністичної системи в цілому і в українському селі зокрема. Одним із яскравих проявів складних стосунків українського селянства з радянською владою у 20-х рр. ХХ ст. був селянський опір політиці більшовиків. Для подолання цього опору та заради утвердження і зміцнення своєї влади на селі більшовицький режим застосовував карально-репресивні заходи, перетворюючи селянське суспільство на поле битви між владою та селянами, які намагалися захистити власні інтереси. Навколо цього питання точаться гострі суперечки, тож його вирішення потребує подальшого дослідження. Крім того, регіональний аспект запропонованої тематики вивчений недостатньо. Тому автор поставила мету дослідити і показати суть, форми і методи карально-репресивної політики радянської влади 1920-х років щодо селянського руху на території Поділля.

Питання взаємин українського селянства з більшовицькою владою знайшли своє відображення у вітчизняній історіографії. Однак у більшості досліджень мова йде про селянський рух опору владі, боротьбу повстанських загонів і груп, які до середини 1920-х рр. успішно протистояли регулярним частинам Червоної армії та військам ГПУ. Так, М. Олійник [14] та О. Ганжа [4] висвітлюють діяльність більшовиків по закріпленню своєї диктатури на Поділлі, розкривають причини селянського опору. Д. Архирейський [2] аналізує соціальні і політичні протиріччя на селі, показує їх витоки. Перебіг військових подій подано у працях О. Полянського [27] та А. Зінченка і Л. Петрова [11]. Повстанський рух через персоналії повстанців розкривають біографічні видання К. Завальнюка [9] та Р. Коваля [13].

В останні роки з'явилися наукові публікації, які об'єктивно аналізують каральну політику більшовиків щодо сільського населення. Так, у фундаментальній праці «Політичний терор і тероризм в Україні: ХІХ – ХХ ст. Історичні нариси» наголошується, що політику 20 – 30-х рр. ХХ ст. в українському селі можна кваліфікувати як елемент державного тероризму [22]. На протистоянні влади більшовиків з невдоволеними масами населення, яке набуло надзвичайно жорстоких форм, акцентує увагу у дисертаційному дослідженні В. Ченцов [28]. Розумінню того, що збройні виступи селянства України були єдиним методом відстоювання своїх прав, сприяє дослідження М. Шитюка [29]. Саме в таких умовах, наголошує автор, відбувалося становлення репресивно-каральної системи в Україні, яка забезпечувала процес радянської українізації українського села і спрямовувалася на подолання будь-якого опору.

В умовах гострої суспільно-політичної та економічної кризи системи «воєнного комунізму» наприкінці 1920 – на початку 1921 рр. різко посилюється невдоволення селянства політикою більшовицького режиму. Як вияв масового спротиву населення проведенню комунізації села та становленню тоталітарного режиму в Україні розпочинається справжня селянська війна [14, с. 145]. У цій боротьбі брали участь сотні тисяч людей. За офіційними даними тільки в означений період у повстанських загонах нараховувалося понад 100 тис. осіб, хоча точну статистику навести навряд чи можливо [4, с. 204]. На початку 1921 р. в Україні було зафіксовано 118 селянських повстань, спрямованих проти більшовицької антинародної політики «воєнного

комунізму» [2, с. 90]. Більшовицьке керівництво не бажало надати визначеного статусу повстанському рухові, а відтак для його ідентифікації використовувало зневажливий термін «бандитизм». Ленін у березні 1921 р. констатував: «...ми виявляємося втягнутими у нову форму війни, новий вид її, який можна об'єднати словом: бандитизм» [16, с. 9]. Сьогодні можна з певністю стверджувати, що насправді йшлося про організований опір селянства більшовицькій владі, викликаний її продовольчою політикою та режимом терору, встановленим в Україні. Однак його існування було формальним обґрунтуванням репресій, які застосовувалися проти села у 1920-х роках.

Ще 20 квітня 1920 р. Раднарком УСРР прийняв «Коротку інструкцію по боротьбі з бандитизмом і куркульськими повстаннями», основна увага в якій приділялася посиленню репресивних заходів проти селянства.

Законодавство УСРР передбачало різні карально-репресивні методи для боротьби з повстанцями: введення воєнного стану, масові обшуки і облави, здійснення арештів та ув'язнень в тюрмах і концтаборах, розстріли, виселення та заслання, примусові мобілізації, різноманітні конфіскації і вилучення, накладання штрафних санкцій, організація інститутів відповідачів, заручників, кругову поруку, оголошення поза законом ватажків повстанських формувань.

На боротьбу з повстанським рухом уряд був змушений кинути 2/3 регулярних частин Червоної армії. Крім того, проти повстанців діяли підрозділи військ внутрішньої охорони і внутрішньої служби чисельністю понад 50 тис. чол., міліційні підрозділи та інші каральні і винищувальні частини [2, с. 89]. На Поділлі було відправлено: у Гайсинський повіт – 300 багнетів, у Могилів-Подільський – 150, у Жмеринський – 200, у Літинський – 300 [6, арк. 245]. За даними, які наводить Р. Подкур, наприкінці 1920 – на початку 1921 р. тут перебували 3 стрілецькі дивізії та корпус Червоного козацтва під командуванням В. Примакова, окремі батальйони Петроградської дивізії військ ВЧК, частини особливого призначення. Загальна кількість, за різними підрахунками, становила 35 – 50 тис. багнетів і шабель [21, с. 176].

У листопаді 1920 р. на Поділлі було введено військовий стан. Для успішних дій по боротьбі з «бандитизмом» територію губернії було поділено на три райони, де розміщувалися каральні дивізії – Вінницький, Ольгопільський, Проскурівський. У кожному повітовому центрі розквартировувалися полки, батальйони, ескадрони для контролю над даною територією [23, с. 47]. Як засіб придушення селянського опору створювалися концентраційні табори. Протягом 1919 – 1921 рр. в Україні діяло 24 концтабори, з 1920 р. концтабір було утворено і біля Вінниці [25, с. 547].

8 грудня 1920 р. голова РНК УСРР Х. Раковський, командувач військами М. Фрунзе і секретар КП(б)У В. Молотов затвердили «Стислу інструкцію по боротьбі з бандитизмом на Україні». Цей документ містив 55 пунктів, причому майже всі вони закінчувалися погрозами: розстріляти, конфіскувати, знищити [3, с. 239].

Постановою РНК УСРР від 29 січня 1921 р. «Про заходи по боротьбі з бандитизмом» було визначено, що фронт війни з бандитизмом є «фронтом такої ж державної важливості, яким був фронт по боротьбі з білогвардійськими генералами» [10, с. 41].

Проти повстанців було розгорнуто цілу мережу силових організацій. З лютого 1921 р. на території Поділля почала діяти постійна губернська військова нарада по боротьбі з бандитизмом, до складу якої входили голова губвиконкому, секретар губкому, губвоенком та голова губчека. Їм доручалося скласти списки сіл, які були «бандитськими вогнищами» і жити до них суворі міри покарання аж до повного знищення. Постанови наради були обов'язковими для виконання всіма місцевими органами [17, с. 269 – 271]. 19 квітня 1921 р. РНК УСРР ухвалив постанову «Про діяльність надзвичайних трійок», створюваних при губернських та повітових нарадах, завданням яких була розправа з повстанцями, захопленими внаслідок оперативних дій, причому право розстрілу «бандитів» їм надавалося без безпосереднього узгодження даного вироку.

Влада діяла і перевіреними методами – до боротьби з селянством залучали самих селян, розпалюючи ворожнечу у їх середовищі. За рішенням військової наради почалося формування воєнізованих загонів членів КНС та загонів самооборони. Таку ж ухвалу прийняв і І Подільський губернський з'їзд рад. У резолюції «Про боротьбу з бандитизмом» він зобов'язав залучити до неї широкі маси селянства, а губвиконкому доручив терміново вирішити питання організацію загону з «перевірених комнезамів» [20, с. 93 – 94]. Передбачалося формування І Подільського добровольчого кавалерійського полку незаможного селянства. «Товариші незаможники! На виконання наказу, даного верховним господарем Поділля – І Подільським губернським з'їздом Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів, вибраному ним губернському виконавчому комітету, організувати при губернській нараді по боротьбі з бандитизмом І-й кавалерійський добровольчий полк незаможного селянства» [6, арк. 32]. Повітові військнаради повинні були в 20-денний строк набрати не менше, ніж по 50 добровольців і забезпечити їх

кінцями, конфіскованими у куркулів. Озброювати їх слід було також за рахунок «викачаної» у селян зброї.

Перехід до непу, який передбачав обмеження методів директивного управління і використання елементів ринкових відносин, майже не змінив стосунків між режимом і українським селянством, адже політика соціально-класової диференціації села продовжувалася, а продподаток виявився грабіжницьким і став непосильним тягарем. Інформаційні бюлетені ДПУ з витягами листів селян свідчать: «Горе з цим продподатком, доведеться залишитися без хліба», або: «Сільська адміністрація ходить по хатах і забирає все, що є в хаті, вивозить на торги і продає за півціни і платять за продподаток» [12, с. 118]. Повстанський рух продовжувався, змінилася лише тактика боротьби. Замість великих з'єднань почали створюватися невеликі загони, які застосовували партизанські методи. Це змусило і владу поміняти тактику у відповідь. Використання польових частин було визнано неефективним, відтак, почали створювати «винищувальні, винятково маневрені загони чисельністю в 300 вершників і 150 піхотинців, з легкою артилерією, двома бронемашинами, на тачанках». Головою Подільської губернської наради було видано циркуляр, в якому визначалися необхідні дії: не послаблювати роботу повітових військових нарад; поповнити склад агентурно-розвідувальних частин; чітко слідкувати за діями повстанських загонів; вчасно реагувати на зміну тактики дій селян; контролювати усі найважливіші пункти (лісові дороги, прикордонні пости), через які відбувався зв'язок з «бандитами» [4, с. 23]. Ці методи боротьби з бандитизмом у зв'язку з його посиленням було схвалено на засіданні Подільської військової наради 28 липня 1921 р. [26, с. 202]. Більшовицька влада чітко дала зрозуміти повстанцям, що на непокору та опір вона буде відповідати ще жорстокішими репресіями. Так, тільки в с. Попова Гребля Чечельницького району за наказом повітової трійки було підпалено і згоріло 534 хати, загинуло двоє дітей, 1840 осіб залишилося без житла [5, арк. 61]. Крім того, голова повітвиконкому Атюнін визначив групу селян, кооператорів та вчителів, навіть кількох партійних, для виселення вглиб Росії. Діяльність трійок супроводжувалася відвертим свавіллям та жорстокістю. За інформацією бюлетеня секретно-політичного відділу РНК УСРР (липень 1921 р.), нарадою застосовувалися надзвичайні заходи щодо селян, які приховували бандитів. «На місяць доводилося скликати сход, обирати 5 куркулів або підозрілих осіб і перед усім сходом рубати їх шашками». Такі заходи мали подіяти на селян і змусити їх виявляти бандитів. Трійки не тільки придушували збройний опір селянства, чинили розправи, а й викачували зброю та інше військово майно. Селян, які не здавали зброю протягом триденного терміну, розстрілювали за «бандитизм», а їх майно конфісковували. Щоб заохотити населення до викачки військового майна, іноді виплачували певну суму коштів за здану зброю. Для території Поділля РНК УСРР виділив 3 млн. крб. [18, с. 88].

За весь час боротьби проти повстанського руху більшовики постійно вдавалися до заохочення наклепництва та доносів. Спецслужби мали розгалужену мережу інформаторів, яких вербували з числа амністованих бандитів або простих селян, заохочуючи їх до співпраці перевіреними способами – матеріально або погрозами. Так, якщо селянин відкрито надавав інформацію про повстанця, йому віддавалося конфісковане майно викритого [7, арк. 107 – 110]. Було сформовано цілу мережу платних таємних співробітників, яких могли навіть вкорінити у банди. Агентурна робота використовувалася як підґрунтя для застосування подальших репресій, так як шляхом збору інформації проводилася попередня розвідка, і на момент приходу збройних каральних загонів увесь «контрреволюційний» елемент села був виявлений.

Радянська влада намагалася встановити кругову поруку на селі, щоб кожен, хто там проживає, ніс відповідальність не лише за себе, а й за інших. Найбільш небезпечними для селян стала система заручників та відповідачів.

12 квітня 1921 р. до Подільської губернії надійшов наказ Центральної комісії по боротьбі з дезертирством, який містив «інструкцію про заручників» [1, с. 159 – 199]. В інструкції йшлося про те, що заручників потрібно набирати саме з тих районів, які проголошувалися «зонами поширення бандитизму», а також тих, де активно діяли повстанські загони. Заручниками переважно ставали заможні селяни, дружини, батьки і діти «бандитів». Під підозру потрапляли і ті, хто співчував «бандитам», переховував їх від переслідувань, постачав повстанцям продукти та зброю. Заручниками брали і тих селян, які мали зброю і відмовлялися її здавати. Після арешту відбувався шантаж. Спочатку сповіщали населення, що при будь-яких проявах бандитизму підозрілі будуть відразу розстріляні, потім повстанців змушували з'явитися з повинною, після чого арештованих мали відпустити. Однак навіть при виконанні таких умов під розстріл здебільшого потрапляли абсолютно всі. Літинський райпродкомісар доповідав: «Затримано 8 чоловік заручників – заможних хазяїв. Оскільки затримані не визнали себе винними, то всі за вироком ревтрибуналу були розстріляні». Рішення про розстріл заручників ухвалювалося не судом, а повітвійськнарадою з наступним затвердженням губвійськнарадою. Як приклад можна привести постанову губвоєнзборів про розстріл в Літинському районі не

менше 10 куркулів незалежно від їх вини у відповідь на вбивство повстанцями деяких відповідальних радянських працівників [5, арк. 98]. Під керівництвом губернської надзвичайної трійки у складі Костандогло, Осадчого та Форовича 13 вересня 1922 р. було розстріляно за офіційними даними 580 заручників, а за неофіційними – понад 1000 чол. віком від 17 до 90 років. За кожного вбитого представника влади слід було розстріляти вдвічі більше заручників. У випадку, коли бандита чи дезертира схоплять без повідомлення про це влади, стягувався штраф – пара коней або корів чи 200 пудів хліба [19, с. 128 – 129].

У травні 1921 р. Раднарком України прийняв постанову про введення в кожному селі відповідачів з числа авторитетних господарів, не старших 50 років, із розрахунку 1 людина на 20 хат. Вони, на відміну від заручників, залишалися на місці проживання, але не могли покинути село без дозволу місцевого КНС. У разі вбивства в селі представника радянської влади, червоноармійця або члена комнезаму розстрілювали вдвічі більше відповідачів. Призначення відповідачем сприймалося селянами як найважче покарання. Так, у заяві жителів містечка Жабокричі, під якою стоїть 60 підписів, зазначається: «Призначили нас відповідачами, всякий дивиться на себе як на приговорених до вірної смерті» [6, арк. 357]. 31 травня Подільський губернський військовий комітет затверджує інструкцію про призначення відповідачів, яка передбачає розстріл 5 відповідачів за 1 вбитого та наказує сільрадам всіх сумнівних, а також причетних до бандитизму осіб брати на облік, і складені таким чином списки в 5-денний термін передати в повітове відділення ДПУ.

Під час боротьби з дрібними загонами повстанців значно зросла роль ВУЧК – ДПУ. Так, якщо у липні 1921 р. на війська ВУЧК припадало 22,3 % операцій проти «банд», то вже у першій половині 1922 р. їх кількість зросла до 95 % [24, с. 326]. Наказом № 136 від 13 травня 1922 р. московське керівництво відзначило заслуги чекістів у боротьбі з повстанцями України. У документі наголошувалося, що виключно чекістськими методами було ліквідовано до 90% відомих отаманів та розгромлено низку бандитських організацій. А згідно з наказом Реввійськради і ДПУ СРСР від 15 квітня 1923 р. боротьба з «бандитизмом» була цілком покладена на війська ДПУ і міліцію [15, с. 102]. Отже, органи ДПУ і в період непівської лібералізації економічного, політичного і духовного життя надалі продовжували ретельно виконувати свої репресивно-каральні функції. Як і надзвичайні комісії, вони користувалися правом позасудових дій. Політбюро ЦК КП(б)У прийняло рішення про надання ДПУ права безпосередньої розправи і винесення з відома президії ВУЦВК позасудових вироків, аж до вищої міри покарання [14, с. 259]. Їм дозволялося самочинно здійснювати арешт, проводити слідство, виносити вирок і виконувати його. Іноді виносилися просто безглузді і неаргументовані рішення. Наприклад, вони могли засудити до розстрілу селянина, який мав дивний вираз обличчя, або ж їм дуже сподобалися чийсь чоботи [18, с. 89]. Матеріали справ засуджених за «політичний бандитизм» селян, що зберігаються у Держаному архіві Вінницької області, промовисто говорять про те, як виносилися розстрільні вирокі. Аби розстріляти, не обов'язково було довести вину заарештованого, достатньо було оголосити про підозру у скоєнні злочину (наприклад, підозру про те, що селянин брав участь у повстанському загоні або просто був куркулем). На допиті могли задаватися загальні питання, які не стосувалися справи, а більшість свідків під час дачі показів вперше бачили підозрюваного. Після допитів справи відправлялися на підшив і в архів, а до ув'язнених застосовувалася вища міра покарання – розстріл [8].

Наведені факти свідчать, що головною в організації боротьби радянської влади з «політичним бандитизмом» на Поділлі слід вважати карально-репресивну методику. Тільки вдавшись до надзвичайних, репресивних заходів, влада змогла розмежувати сам повстанський рух та його основну базу – село та досягти перелому в боротьбі проти свого народу. Через масові репресії, застосовані до населення, значною мірою було підірвано генофонд селянства Поділля, вони реально зруйнували звичні внутрішньоселянські зв'язки, норми, деформували культуру подільського села. Однак, подальший аграрно-політичний курс держави характеризувався посиленням карально-репресивних заходів стосовно українського селянства, і систематичні репресії стали обов'язковою складовою внутрішньої політики радянської держави.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Адміністративно-територіальний устрій України: Історія та сучасність/За заг. ред. В. Г. Яцуби. Секретаріат Кабінету міністрів України. Київ, 2001. 270 с.
2. Архирейський Д. Влада і селянство в Україні у 20-ті рр.//3 архіву ВУЧК – ГПУ – НКВД – КГБ. 1999. № 1/2
3. Внутренние войска Советской республики. 1917 – 1922 гг. Документы и материалы. М.: Политиздат, 1972. 239 с.
4. Ганжа О. Опір селян становленню тоталітарного режиму в УСРР. Київ: Інститут історії України НАН України, 1996. 42 с.

5. Держархів Вінницької Облaстi. ФР – 925. Оп. 8. Спр. 59. 437 арк.
6. Держархів Вінницької Облaстi. ФР – 925. Оп. 8. Спр. 81. 684 арк.
7. Держархів Вінницької Облaстi. ФР – 925. Оп. 8. Спр. 56. 163 арк.
8. Держархів Вінницької Облaстi. ФР – 925. Оп. 8. Спр. 123 186 арк.
9. Завальнюк К. В. Лицарі волі. Повстанський рух на Поділлі у персоналiях (20-ті роки ХХ ст.) Вінниця: Логос, 2000. 265 с.
10. Збірник узаконень і розпоряджень робітничо-селянського уряду України. – Харків: Літодрукaрня Книгоспілки, 1921 – 1923. 1147 с.
11. Зінченко А., Петров Л. Селянство Поділля у повстанському русі 1919 – 1926 рр.//Сучасність. 1997. № 12. С. 74 – 85.
12. Информационные бюллетени ГПУ//Чорна книга України. Збірник документів, архівних матеріалів, листів, доповідей, статей, досліджень, есе/Упоряд., ред. Ф. Зубанича. Київ: Вид. центр «Просвіта», 1998. 784 с.
13. Коваль Р. Повернення отаманів Гайдамацького краю. Київ: Просвіта, 2001. 245 с.
14. Олійник М.П. Колективізація на Поділлі в роки непу // Гуржіївські читання: Збірник наукових праць. Черкаси: Вид-во Чабаненко Ю. А., 2013. Вип. 6. С. 310-313
14. Кульчицький С. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919 – 1929). Київ: Основи, 1996. 397 с.
15. Кучер О. О. Розгром збройної внутрішньої контрреволюції на Україні в 1921 – 1923 рр. Харків: Вид-во ХДУ, 1971. 171 с.
16. Ленін В. І. ПЗТ: в 55 т.: пер. з рос. т. 43. Київ: Політвидав України, 1974. 596 с.
17. Маймескулов Л. Н., Рогожин А. И., Сташес В. В. Всеукраинская Чрезвычайная комиссия (1918 – 1922). Харьков: Изд-во Харьковского университета, 1990. 251 с.
18. Матвеев А. Ю. Опір селян Поділля і Південно-Східної Волині колективізації: документи свідчать//Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2003. № 493. С. 85 – 91.
19. Петров В. Репресії більшовиків в Україні у 1921 – 1922 роках (на матеріалах Поділля) // Політичні репресії на Поділлі в ХХ ст.: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Вінниця, 23 – 24 листопада 2001 р.). Вінниця: Велес, 2002. С. 126-130.
20. Поділля в період відбудови народного господарства (1921 – 1925 рр.): Збірник документів і матеріалів/Ред. Кол.: І. О. Пшук (відповідал. Ред), А. Г. Бабенко, С. Я. Вініковецький та ін. Вінниця, 1957. 560 с.
21. Подкур Р. Місто на кордоні: Кам'янець-Подільський початку 1920-х рр. // Регіональна історія України. Збірник наукових статей/Гол. ред. В. Смолій. Вип. 8. Київ: Інститут історії НАН України, 2014. С. 169-188
22. Політичний терор і тероризм в Україні: Історичні нариси/Д. А. Архірейський, О.Г.Бажан, Т. В. Голкова та ін. Київ: Н. д., 2002. 952 с.
23. Політичні репресії та голодомори на Вінниччині в ХХ с. у контексті національної пам'яті. Матеріали обласної науково-практичної конференції (Вінниця, 24. XI. 2005 р.) Ред. Кол.: І. Гамрецький, Ю. Зінько, В. Лациба та ін. Вінниця: Книга-Вега, 2006. 200 с.
24. ПУ УССР. Отчёт о полугодовой деятельности (январь – июнь 1922 года)//З архівів ВУЧК – ГПУ – НКВД – КГБ. – 1997. № 1/2. С. 317-383.
25. Советская деревня глазами ВЧК – НКВД 1918 – 1939. Документы и материалы. В 4-х т. Т. 2. 1923 – 1929 / Под ред. А. Бареловича, В. Данилова. Москва: РОССПЭН, 2000. 1168 с.
26. Стадник О. О. Подільське село в роки НЕПу. Соціально-економічний та громадсько-політичний розвиток (1921 – 1928 рр.). Дис... канд. істор. наук. Вінниця, 2007. 251 с.
27. Полянський О.А. Український рух опору в 1921 – 1939 рр./.. Тернопіль: Підручники і посібники, 2004. 63 с.
28. Ченцов В. Політичні репресії в Радянській Україні в 20-ті роки. Київ: НАН України; Інститут історії України, 1999. 482 с.
29. Шитюк М. Масові репресії проти населення півдня України в 20-ті – 50-ті роки ХХ ст. Київ: Тетра, 2000. 534 с.

Елена Стадник

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
кандидат історических наук, доцент (Україна)

Карательно-репрессивные методы борьбы советского режима против крестьянского движения на Подолье в начальный период нэпа

Аннотация. В статье на основании источников и литературы анализируется борьба большевистской власти против повстанческого крестьянского движения на Подолье в

.....
начале 20-х гг. XX в., раскрываются силовые, карательно-репрессивные методы этой борьбы – введение военного положения, аресты, тюремные заключения, расстрелы, конфискации имущества, ссылки. Доказано, что именно такую политику, применяемую советским режимом, необходимо считать основной при организации борьбы с «политическим бандитизмом» на Подолье.

Ключевые слова: власть, крестьянство, Подолье, «политический бандитизм», репрессии, сопротивление.

ABSTRACT:

Elena Stadnyk

Vinnitsia Mychailo Kotsyubynskyi State Pedagogical University,
PhD (History), Associate Professor (Ukraine)

Punitive and repressive methods of fighting the Soviet regime against the peasant movement in Podillia in the initial period of the NEP.

The article, based on sources and literature, analyzes the struggle of the Bolshevik authorities with the insurgency movement of the Podolsk peasantry, which in the historical literature was called «political banditry». To suppress the peasant resistance, the authorities used punitive and repressive measures. Their essence, forms and methods are disclosed in the article. The author refers to such methods: the introduction of a military state in Podolia, massive searches, arrests and imprisonments in prisons and concentration camps, shootings, evictions, confiscations and seizures, compulsory mobilization of the population, and others. The documents of the Soviet government are analyzed – resolutions, instructions, circulars on measures to combat banditry, as well as the work of the authorities (military meetings, extraordinary triples, and overalls) to carry out repressions in villages of Podillia. The following methods of intimidation of the population as taking hostages and their shooting, fines, eviction were analyzed. The transition to the NEP has not change the relationship between the authorities and the Ukrainian peasantry. The rebel movement continued. The Bolshevik government assured that anybody would be subject to further repressions for resistance. In the struggle against insurgent movement, the role of the DPU, which carried out repressive and punitive functions, grew. She received the right to arrest, conduct an investigation, make sentences and execute them.

It is proved that in the organization of the struggle of Soviet power with the peasant movement in Podillia punitive and repressive methods were basic. Due to the mass repression that was carried out during the years of the NEP, the gene pool of the peasantry of Podillia was undermined, and the culture of the villages of Podillia was deformed. Only by resorting to extraordinary measures, the authorities were able to suppress the peasant resistance and achieve victory in the struggle against their people. However, this methodology has become Soviet towards the Ukrainian peasantry.

Key words: power, the peasantry, Podillia, political banditry, repressions, resistance.

REFERENCES:

1. Administratyvno-terytorialnyj ustroj Ukrajinj: Istorija ta suchasnistj/Za zagh. red. V. Gh. Jacuby. Sekretariat Kabinetu ministriv Ukrajinj. Kyjiv, 2001. 270 s.
2. Arkhirejskij D. Vlada i seljanstvo v Ukrajinj u 20-ti rr.//Z arkhivu VUChK – GhPU – NKVD – KGHb. 1999. № 1/2
3. Vnutrennye vojska Sovetskoj respublyky. 1917 – 1922 ghgh. Dokumenty y materyaly. M.: Polytyzdat, 1972. s. 239.
4. Ghanzha O. Opir seljan stanovlennju totalitarnogho rezhymu v USRR. Kyjiv: Instytut istoriji Ukrajinj NAN Ukrajinj, 1996. 42 s.
5. Derzharkhiv Vinnycjkoji Oblasti. FR – 925. Op. 8. Spr. 59. 437 ark.
6. Derzharkhiv Vinnycjkoji Oblasti. FR – 925. Op. 8. Spr. 81. 684 ark.
7. Derzharkhiv Vinnycjkoji Oblasti. FR – 925. Op. 8. Spr. 56. 163 ark.
8. Derzharkhiv Vinnycjkoji Oblasti. FR – 925. Op. 8. Spr. 123. 186 ark.
9. Zavaljnjuk K. V. Lycari voli. Povstanskjy rukh na Podilli u personalijakh (20-ti roky XX st.) Vinnycja: Loghos, 2000. 265 s.
10. Zbirnyk uzakonenj i rozporjadzhenj robitnycho-seljansjkogho urjadu Ukrajinj. Kharkiv: Lito-drukarnja Knyghospilky, 1921 – 1923. 1147 s.
11. Zinchenko A., Petrov L. Seljanstvo Podillja u povstansjkomu rusi 1919 – 1926 rr.//Suchasnistj. 1997. № 12. s. 74 - 85

12. Ynformacyonnye bjulleteny GhPU//Chorna knygha Ukrainy. Zbirnyk dokumentiv, arkhivnykh materialiv, lystiv, dopovidej, statej, doslidzhenj, ese/Uporjad., red. F. Zubanycha. Kyjiv: Vyd. centr «Prosvita», 1998. 784 s.
13. Kovalj R. Povnennja otamaniv Ghajdamackogho kraju. Kyjiv: Prosvita, 2001. 245 s.
14. Olijnyk M.P. Kolektyvizacija na Podilli v roky nepu / // Ghurzhijski chytannja: Zbirnyk naukovykh pracj. Cherkasy: Vyd-vo Chabanenko Ju. A., 2013. Vyp. 6. s. 310 – 313
14. Kuljchycykj S. Komunizm v Ukraini: pershe desjatyrichchja (1919 – 1929). Kyjiv: Osnovy, 1996. 397 s.
15. Kucher O. O. Rozghrom zbrojnoji vnutrishnoji kontrrevoljuciji na Ukraini v 1921 – 1923 rr. Kharkiv: Vyd-vo KhDU, 1971. 171 s.
16. Lenin V. I. PZT: v 55 t.: per. z ros. t. 43. Kyjiv: Politydav Ukrainy, 1974. 596 s.
17. Majmeskulov L. N., Roghozyn A. Y., Stashes V. V. Vseukrainskaja Chrezvyčajnaja komysyja (1918 – 1922). Kharjkov: Yzd-vo Kharjkovskogho unyversyteta, 1990. 251 s.
18. Matvejev A. Ju. Opir seljan Podillja i Pivdenno-Skhidnoji Volyni kolektyvizaciji: dokumenty svidchatj // Visnyk Nacionaljnogho universytetu «Ljvivsijka politehnika». 2003. № 493. s. 85 – 91
19. Petrov V. Represiji biljshovykiv v Ukraini u 1921–1922 rokakh (na materialakh Podillja)/Politychni represiji na Podilli v KhKh st.: Materialy Mizhnarodnoji naukovy-praktyčnoji konferenciji (Vinnycja, 23 – 24 lystopada 2001 r.). Vinnycja: Veles, 2002. s. 126 – 130
20. Podillja v period vidbudovy narodnogho ghospodarstva (1921 – 1925 rr.): Zbirnyk dokumentiv i materialiv/Red. Kol.: I. O. Pshuk (vidpovidal. Red), A. Gh. Babenko, S. Ja. Vinikovecjkj ta in. Vinnycja, 1957. 560 s.
21. Podkur R. Misto na kordoni: Kam'janecj-Podiljskij pochatku 1920-gh rr.//Regionaljna istorija Ukrainy. Zbirnyk naukovykh statej/Ghol. red. V. Smolij. – Vyp. 8. Kyjiv: Instytut istoriji NAN Ukrainy, 2014. s. 169 – 188
22. Politychnyj teror i teroryzm v Ukraini: Istorychni narysy/D. A. Arkhirejskij, O. Gh. Bazhan, T. V. Gholkova ta in. Kyjiv: N. d., 2002. 952 s.
23. Politychni represiji ta gholodomory na Vinnychchyni v KhKh s. u konteksti nacionaljnoji pam'jati. Materialy oblasnoji naukovy-praktyčnoji konferenciji (Vinnycja, 24. Khl. 2005 r.) Red. Kol.: I. Ghamrecjkj, Ju. Zinjko, V. Lacyba ta in. Vinnycja: Knygha-Vegha, 2006. 200 s.
24. PU USSR. Otchët o polughodyčnoj dejateljnosti (janvarj – yjunj 1922 ghoda//Z arkhiviv VUCHK – GhPU – NKVD – KGB. 1997. № 1/2. s. 317 – 383
25. Sovetskaja derevnja ghlazamy VChK – NKVD 1918 – 1939. Dokumenty y materyaly. V 4-gh t. T. 2. 1923 – 1929 / Pod red. A. Barelovycha, V. Danylova. Moskva: ROSSPЭN, 2000. 1168 s.
26. Stadnyk O. O. Podiljske selo v roky NEPu. Socialjno-ekonomichnyj ta ghromadsjko-politychnyj rozvytok (1921 – 1928 rr.). Dys... kand. istor. nauk. Vinnycja, 2007. 251 s.
27. Poljansjkij O.A. Ukrainskij rukh oporu v 1921–1939 rr./ Ternopilj: Pidruchnyky i posibnyky, 2004. 63 s.
28. Chencov V. Politychni represiji v Radjanskij Ukraini v 20-ti roky Kyjiv: NAN Ukrainy; Instytut istoriji Ukrainy, 1999. 482 s.
29. Shytjuk M. Masovi represiji proty naselennja pivdnja Ukrainy v 20-ti – 50-ti roky KhKh st. Kyjiv: Tetra, 2000. 534 s.

Статтю подано до редколегії 10.01.2019 р.

УДК 94 (477) «1929/1933»
DOI 10.31652/2411-2143-2019-27-67-74

Володимир Петренко

Вінницький кооперативний інститут,
кандидат історичних наук, доцент (Україна)

Більшовицька влада та українське селянство: репресії «буксирних» бригад на Поділлі у 1929-1933 рр.

Анотація. У статті досліджуються тотальні репресії більшовицької окупаційної влади в Україні під час примусової суцільної колективізації та розкуркулення селянства. Зокрема, злочинна діяльність «буксирних» бригад в ході перманентного вилучення продовольства на Поділлі впродовж 1929-1933 рр., що призвело до масового зuboжіння населення та Голодомору-геноциду. Систематично проводячи планові та децентралізовані заготівлі, «штурмові декади» тощо, бригади до останку вилучали продукти харчування в оселях, прирікаючи селянські родини на голодну смерть.